

Epistula de hymno trisagio

Τοῦ μακαρίου Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου ἐπιστολὴ γραφεῖσα πρὸς Ἰορδάνην ἀρχιμανδρίτην περὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου.

Τῷ θεοτιμῆτῳ καὶ ζήλῳ θείῳ κεκοσμημένῳ κυρῷ Ἰορδάνῃ ἀρχιμανδρίτῃ Ἰωάννης.

1 Τοῦ πρὸς σέ μοι πόθου ἢ ἀκρότης, ὦ πατέρων ἄριστε, οὐκ ἐξ ἀστάτου προφάσεως τὰς ἀφορμὰς κέκτηται, ἀλλ' ἐκ θείας ἀγάπης, ἢ οὐδέποτε πίπτειν πέφυκεν. Ἰσμεν γάρ σου τῆς πίστεως τὸ ὀρθόδοξον καὶ τὸ ὀρθότομον τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, τὸ τοῦ ζήλου διάπυρον, τῆς πρὸς θεὸν ἀγάπης τὸ ἀκραιφνές, ἐξ ἧς καὶ δι' ἦν πρὸς τὸν πέλας πέφυκας δέσμιος· ἢ μὲν γὰρ ἐστὶν ὡσπερ πηγὴ πρώτη τυγχάνουσα, ἢ δὲ δευτέρα καὶ τῆς πρώτης σύμβολον. Χαρακτηρίζειν γὰρ οἶδεν ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπῃ τὸν πρὸς θεὸν ἔρωτα. Ἰσμεν σου τῶν τοῦ θεοῦ λόγων τὴν ἐπιπόθησιν τε καὶ κατατρύφησιν, ἢ σοι μέλιτος γλυκυτέρα λογίζεται· ἐφαντάσθης γὰρ τὸ θεῖον κάλλος καὶ πρὸς αὐτὸ ὑπόπτερος ἀνεφοίτησας καὶ γέγονας θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐμφάσεων ἀκηλίδωτον ἔσοπτρον, κάλλος ἔχων τὴν ἀρετὴν καὶ ταῖς αὐτῆς ἀκριβεστάταις γραμμαῖς ἀψευδὲς τοῦ θείου κάλλους ὡς ἀρχετύπου παντὸς ἀγαθοῦ ἐκμαγεῖον γενόμενος. Διὸ σὲ ποθοῦντες ἀρετὴν ποθοῦμεν καὶ θεόν, ἐξ οὗ σοι τὰ τῆς ἀρετῆς προτερήματα. Ἄλλ', οἴμοι, ὦ πάτερ, οἴμοι. Πῶς ὁ τῆς ἐκκλησίας ἐχθρὸς ταύτην αἰεὶ κυκᾶν κατεπιέγεται, καὶ τὸ δὴ χαλεπὸν, εἶγε διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων. Γράμμασι γὰρ ἡμῖν κατεμήνυσεν ὁ θεοσεβέστατος ἡμῶν ἀδελφὸς ὁ ἀββᾶς Σέργιος ὁ ἀστὸς καὶ συνήθης καὶ φίλος, διὰ τοῦ γνησίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ὀσιωτάτου ἀββᾶ Ἰώβ, ὡς ὁ ἱερώτατος ἡμῶν πατὴρ ὁ κύρις ἀββᾶς Ἀναστάσιος, ὁ κλεινὸς τῆς Εὐθυμίου τοῦ μάκαρος καθηγεμῶν, χρήσεις τινὰς τῶν ἁγίων πατέρων προκεκόμικε δῆθεν εἰς τὸν υἱὸν μόνον ἀναφερούσας τὸν τρισάγιον ὕμνον. Οὗ δοθέντος οὐδὲν κωλύσει τὴν ἐκ τοῦ κναφέως κακῶς ἐπεισφρήσασαν λύμην πάντας ἄρδην καταλυμήνασθαι. Τεθαύμακα δέ, λίαν τεθαύμακα, εἶγε ταῦτα οὕτως ἔχει. Καὶ πάλιν τεθαύμακα, εἶγε μὴ ταῦτα οὕτως ἔχει· τὸ μὲν γὰρ τοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς ὀρθόδοξον ἐπιστάμεθα καὶ τὸ εὐπρεπὲς τῆς αὐτοῦ ἐν λόγῳ καὶ ἀρετῇ τῇ κατὰ πρᾶξιν [.....] οὐκ ἀγνοοῦμεν, τοῦ κυροῦ ἀββᾶ Ἀναστασίου φημί. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀψευδὲς τοῦ κατηγοροῦ σαφῶς γινώσκουμεν. Θεὸν γὰρ ποθῶν καὶ αὐτῷ ζῶν οὐκ ἄν, οἶμαι, ὡς ψεύσαιτο, καὶ συκοφάντης ἔσται ἀθῶου ἀνδρὸς κἂν τοῖς τῆς ἀρετῆς προτερήμασι διαπρέποντος. Ὁ δὴ οὐ μετρίως ἡμῶν τὸν λογισμὸν ἐβασάνισε. Κατέκρινε δὲ ὅτι πλεῖστα διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀββᾶ Ἰώβ, τοῦ γνησίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, καὶ κατήπειξε πάσης ἀναβολῆς ἄτερ καὶ ὑπερθέσεως τὴν ἡμετέραν περὶ τούτου ἐπισημήνασθαι γνώμην. Γέγραφε δὲ καὶ τοῦτο αὐτὸν βεβαιώσασθαι, ὅτιπερ καὶ ἡμεῖς τῇ γνώμῃ ταύτῃ καθυπεκύψαμεν, σύναινοι καὶ σύμφηφοι αὐτῷ περὶ τούτου γενόμενοι, ὃ καὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τεθαύμακα–προκεκόμικε γὰρ ἡμῖν τὰς χρήσεις, οὐ ψεύσομαι, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἐκκρίτων πατέρων εἶναι ταύτας ἀπεφηνάμεθα· οὐ μὴν εἰς τὸν υἱὸν μόνον δηλοῦν ἀναφέρεσθαι τὸν τρισάγιον ὕμνον τὰς χρήσεις συνηνέσαμεν–καὶ τὸν τρισμακάριστον δὲ πατριάρχην τῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως Ἰωάννην, τὸν θειότατον καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, τῆς αὐτῆς αὐτῷ γεγενῆσθαι ἐννοίας· τούτου γε ἔνεκεν γέγραφεν αὐτὸν ἀποφήνασθαι. Δεῖν οὖν ὠθήθημεν τὰ περὶ τούτων ἀρίδηλα καταστῆσαι τῇ

θεοτιμήτω ὑμῶν ἀγιότητι καί, ὅπως γνώμης ἔχομεν, ἵνα μηδὲν αὐτὴν ἀγνοεῖν τῶν ἡμετέρων. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν φίλον καὶ σύνηθες.

2 Φαμέν τοίνυν, ὡς οἱ ὅροι καὶ αἱ κληρώσεις οἱ λόγῳ γινόμενοι πρέποντι βεβαιοτάτοι τυγχάνουσι. Φησὶ γὰρ ἡ θεία γραφή, ὅτι «ἤγαγεν ὁ θεὸς πάντα τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ τοῦ ἰδεῖν, τί καλέσει αὐτά. Καὶ πᾶν, ὃ ἂν ἐκάλεσεν αὐτῷ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ». Ὅρωμεν οὖν ὀνόματα χωρίζοντα εἶδος ἐξ εἶδους καὶ ὀνόματα ἐπιτιθέμενα χωρίζοντα ὑπόστασιν ἐξ ὑποστάσεως, καὶ ὅρους δὲ καὶ νόμους τεθέντας καὶ μέχρι νῦν κεκρατηκότας. Οὕτω φημὶ ὀριστικῶς ἀποκεκαλύφθαι τῷ Ἡσαΐα ἐκ θεοῦ διὰ τῶν σεραφίμ καὶ διὰ τοῦ τρισαγίου ὕμνου τὴν μίαν τρισυπόστατον θεότητα τε καὶ κυριότητα ὡς διὰ τινος ἀριθμητικῆς ἐκφαντορίας. Διὰ τί γὰρ οὐ δις ἢ τετράκις ἢ μυριάκις τὸ «ἅγιος» ὕμνησαν, καὶ διὰ τί μὴ δις ἢ τρις ἢ τετράκις ἢ μυριάκις τὸ «κύριος σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ», τὰ σεραφίμ ἐξεφώνησεν, ἀλλὰ τὸ μὲν «ἅγιος» τρις «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», τὸ δὲ «κύριος» μοναδικῶς, ἢ δεικνύντα τρεῖς μὲν τὰς ἀγίας ὑποστάσεις, μίαν δὲ κυριότητα τῶν τριῶν καὶ μίαν ἀρχὴν καὶ δόξαν οὐσίαν τε καὶ θεότητα καὶ ἓνα τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι θεὸν ἅγιον, ἅγιον μὲν τὸν πατέρα, ἅγιον τὸν υἱόν, ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἓνα ἅγιον, οὐ τρεῖς ἀγίους, ἓνα κύριον, οὐ τρεῖς κυρίου; Αἱ μὲν γὰρ τρεῖς ὑποστάσεις θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεός, ἀλλ' εἷς θεὸς καὶ οὐ τρεῖς θεοί· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἀλλ' εἷς ἅγιος καὶ οὐ τρεῖς ἅγιοι· κύριος καὶ κύριος καὶ κύριος, ἀλλ' εἷς κύριος καὶ οὐ τρεῖς κύριοι. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ», καὶ οὐκ αὐτῶν. Ἡ μὲν οὖν θεότης ἦτοι οὐσία τριαδικῶς ἐξαπλοῦται ἀδιαίρετως ἐν τρισὶ γνωριζομένη ὑποστάσει, καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἰς μίαν οὐσίαν ἦτοι θεότητα ἐνοῦνται τε καὶ συνάπτονται. Καὶ ἡ μὲν θεότης τριαδικῶς ἀγιάζεται καὶ δοξάζεται «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις μοναδικῶς δοξολογοῦνται «κύριος σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ». Εἷς γὰρ θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσει, καὶ τὰ τρία ἐν ἦτοι μία φύσις, οὐχ ὑπόστασις μία, οὐχ ἐκάστη δὲ τῶν ὑποστάσεων τρισσῶς δοξολογεῖται καὶ ἀγιάζεται. Ἡ μὲν γὰρ θεότης τριάς ὑποστάσεων οὐσα οἰκείως καὶ προσηνῶς τριαδικῶς ἀγιάζεται· ἅγιος ὁ πατήρ, ἅγιος ὁ υἱός, ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κύριος σαβαώθ. Εἷς γὰρ τὰ τρία θεός τε καὶ κύριος. Ἐκάστη δὲ τῶν ὑποστάσεων μία οὐσα ὑπόστασις καὶ οὐ τρεῖς τίνος ἔνεκεν τρις ἀγιασθήσεται καὶ οὐχ ἅπαξ ἢ δις ἢ τετράκις ἢ μυριάκις; Οὐ γὰρ ἐκάστη τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων τριάς· οὕτω γὰρ ἂν ἐννὰς ἔσται ἡ θεότης καὶ οὐ τριάς. Διὰ τί γὰρ μὴ δισάγιον ἢ τετράγιον ἢ μυριάγιον ὕμνον ὕμνησαν, ἀλλὰ τρισάγιον, κατὰ τὸν τῶν ὑποστάσεων ἀριθμόν; Ὡσπερ γὰρ τὸν πατέρα ὑπόστασιν φαμεν καὶ τὸν υἱὸν ὑπόστασιν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπόστασιν καὶ τὴν θεότητα ἦτοι οὐσίαν τρισυπόστατον ὡς τὰς τρεῖς περιέχουσιν ὑποστάσεις καὶ οὔτε τὸν πατέρα τρισυπόστατον οὔτε τὸν υἱὸν τρισυπόστατον οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρισυπόστατον εἰπεῖν θεμιτόν, οὕτως οὐδὲ τρισάγιον μίαν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ἅγιον τὸν πατέρα, ἅγιον τὸν υἱόν, ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρισάγιον δὲ τὴν τρισυπόστατον θεότητα. Εἰ οὖν μὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἔστιν σημαντικὸς ὁ τρισάγιος ὕμνος, ὕμνήσωμεν δις τὸ «ἅγιος» καὶ ἐπαγάγωμεν τὸ «κύριος σαβαώθ.» Ἄλλ' οὐ θέμις, οὐδ' οὕτω τὰ σεραφίμ ὕμνησαν. Μὴ σοφισώμεθα περιττὰ μηδὲ τῶν σεραφίμ σοφώτεροι εἶναι δόξωμεν.

3 Εἰ δὲ λέγοιεν οἱ θεοφόροι πατέρες, ὧν νόμος ὁ λόγος, ὅτι τὸν υἱὸν ὕμνοῦντά φασιν «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», εἰ μὲν ἔφησαν, ὅτι τὸν υἱὸν μόνον ὕμνοῦντα, εἶχεν ἂν υποψίαν καὶ εἰς τὸν υἱὸν μόνον εἰρησθαι τὸν τρισάγιον ὕμνον. Εἰ δὲ ἀχώριστος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, ἀχώριστος καὶ ὁ ὕμνος· συμπροσκυνεῖται γὰρ τῷ πατρὶ

καὶ τῷ πνεύματι ὁ υἱὸς καὶ συνυμνεῖται καὶ συνδοξάζεται. Τότε εἰς τὸν υἱὸν μόνον φαμέν ὕμνον λέγεσθαι, ὅτε τὰ ἐνδεικτικὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ λέγομεν, οἷον «ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ», «ὁ λόγος», ἡ σοφία τοῦ θεοῦ καὶ δύναμις, ὁ ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς, ὁ σαρκωθεὶς, ὁ σταυρωθεὶς σαρκί, ὁ ἀναστάς, ὁ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοῦς, ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὡσπερ οὖν ταῦτα ἐνδεικτικὰ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως καὶ οὐδαμῶς ἐφ' ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς θεότητος χώραν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος ἐνδεικτικὸς ὢν τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων χώραν οὐκ ἔχει. Ὡσπερ γὰρ ἐκάστην ὑπόστασιν τῆς ἀνθρωπότητος ἄνθρωπον λέγομεν, φαμέν δὲ τὴν πολλοὺς ἀνθρώπους περιέχουσαν πόλιν πολυάνθρωπον, οὐ δυνάμεθα δὲ εἰπεῖν ἕκαστον ἄνθρωπον πολυάνθρωπον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τρισαγίου ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων ἅγιον λέγομεν, τρισάγιον δὲ τὴν τρισυπόστατον θεότητα, μίαν δὲ τῶν ὑποστάσεων τρισάγιον εἰπεῖν οὐ δυνάμεθα· καὶ ὡσπερ ἀριθμοῦντες ἓνα καὶ ἓνα καὶ ἓνα λέγομεν καὶ οὐ δυνάμεθα ἐφ' ἑκάστου λέγειν τρισάριθμον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τρισαγίου· καὶ ὡσπερ φέγγος καὶ φέγγος καὶ φέγγος λέγομεν καὶ συνάψαντες τριφεγγές σέλας φαμέν, οὐ λέγομεν δὲ ἕκαστον τριφεγγές, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τρισαγίου. Πάντα μὲν ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως τὰ ἐφ' ὅλης τῆς θεότητος λεγόμενα καὶ ἐφ' ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων λέγονται, ὁ δὲ τρεῖς ἀριθμὸς ἐπὶ τῆς ἀγίας τριάδος τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐστὶν δηλωτικὸς. Καλῶς γὰρ ἔφη καὶ λίαν καιρῶς ὁ θεοφόρος Ἐπιφάνιος, ὅτι «διὰ τί μὴ δις ἢ τετράκις τὸ "ἅγιος" λέγει τὰ σεραφίμ, ἀλλὰ τρεῖς, εἰ μὴ ὅτι τὸν τῶν ὑποστάσεων ἀριθμὸν καταμηνύουσιν εἰς μίαν κυριότητά τε καὶ θεότητα ἐνούμενον;» «Ἅγιος ὁ θεὸς» καὶ πατήρ, ἔξ οὗ θεὸς ὁ υἱὸς καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, «ἅγιος ἰσχυρὸς» ὁ υἱὸς ἢ ἐνυπόστατος τοῦ θεοῦ δύναμις, «ἅγιος ἀθάνατος» τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ζωοποιόν, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος· «Ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς.» Οὐκ ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς ὁ υἱὸς ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸς ὁ πατήρ ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστιν ἀθάνατος ὁ πατήρ ἢ ὁ υἱὸς, ἀλλὰ, καθὼς ὁ ἀπόστολος τὰς ὑποστάσεις δεῖξαι βουλόμενός φησιν· «Ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς καὶ πατήρ, ἔξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν πνεύμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα», οὕτω κἀνταῦθα. Τοῦτο δὲ καὶ Δαυὶδ προανεφώνησεν εἰπών· «Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ἢ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἢ ψυχὴ μου πρὸς σε, ὁ θεός.» Ἴδου κοινῶς τὴν θεότητα εἰπών ἐπήγαγε καὶ τὰς ὑποστάσεις σημάσαι βουλόμενος· «Ἐδίψησεν ἢ ψυχὴ μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα», τουτέστιν τὸν ἀθάνατον, τὸν αἰεὶ ζῶντα· ὁ γὰρ αἰεὶ ζῶν ἀθάνατος. Εἰπών· «Ἐπιποθεῖ ἢ ψυχὴ μου πρὸς σε, ὁ θεός», ἐσήμανεν τὴν μίαν θεότητα. Εἶτα εἰπών· «Ἐδίψησεν ἢ ψυχὴ μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα», τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων ἔδειξε. Καὶ πάλιν ἐπανήλθεν εἰς τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως· «Πότε ἤξω καὶ ὀφθῆσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ;»

4 Εἰ δέ τις εἴποι, ὅτι πολλάκις καὶ ἐπὶ μιᾶς ὑποστάσεως λέγεται τὸ τρισόλβιος καὶ τριπόθητος καὶ τρισμακάριστος, γινωσκέτω, ὅτι τὸ τρεῖς, ὅτε μὲν διὰ τῆς ἑ-ι διφθόγγου γράφεται, τὸν τριαδικὸν ἀριθμὸν σημαίνει, ὅτε δὲ διὰ ψιλοῦ τοῦ ἰῶτα, ἀντὶ τοῦ πολλάκις τάττεται, ὡς φαμεν τρεῖς ἄνθρωποι καὶ «τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ πνεῦμα», καὶ τρεῖς διὰ τοῦ ἰῶτα ἐπιρρηματικῶς ἀντὶ τοῦ πολλάκις, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος· «Περὶ τούτου τρεῖς τὸν κύριον παρεκάλεσα,» ἀντὶ τοῦ πολλάκις. Ἰστέον δέ, ὅτι ἐπὶ τοῦ τριαδικοῦ ἀριθμοῦ, ὅταν ἐπιρρηματικῶς λέγηται, διὰ ψιλοῦ τοῦ ἰῶτα γράφεται, οἷον ἅπαξ καὶ δις καὶ τρεῖς καὶ τετράκις. Καὶ ἐν τῇ συνθέσει δέ, εἴτε τὸν τριαδικόν, εἴτε τὸν πολὺ ἀριθμὸν σημαίνει, διὰ τοῦ ἰῶτα γράφεται· τριώνυμος ὁ τρία

ὀνόματα ἔχων, τριπόθητος ὁ πολυπόθητος, τρισμακάριστος ὁ πολλάκις μακαριστός, τρισόλβιος ὁ πολλάκις ὄλβιος. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἔφ' ἑνὸς προσώπου πολυποθήτου καὶ πολυολβίου καὶ πολυμακάρος χώραν ἔχει. Τὸ δὲ σημαντικὸν τοῦ τριαδικοῦ ἀριθμοῦ οὐ δυνατὸν εἶ μὴ ἐπ' αὐτοῦ κυρίως τοῦ ἀριθμοῦ λεχθῆναι, οἷον ἀδύνατον μὴ δύο ὀνόματα ἔχοντα διώνυμον εἰπεῖν καὶ τὸν τρεῖς χρόας μὴ ἔχοντα τρίχροον. Ὅταν οὖν λέγωμεν τριώνυμον, δηλοῦμεν τρία μόνον ἔχειν ὀνόματα τὸν τριώνυμον προσαγορευόμενον. Ἐὰν εἴπωμεν τρισάγιον, ἐπὶ μὲν τῆς ἀγίας τριάδος χώραν ἔχει· τρεῖς γὰρ μόνες ὑποστάσεις ἔχουσα ἐκάστης ἀγίας οὔσης καὶ ὑμνουμένης, οἰκείως ἂν λεχθείη τρισάγιος. Εἰ δὲ ἐπὶ μιᾶς ὑποστάσεως ῥηθείη, ὑποτοπάσει τις ἢ ὡς τρεῖς ἀγίας οὐσίας ἢ τρεῖς ἀγίας ὑποστάσεις κέκτηται· ὧν ἑκάτερον ἀθέμιτόν τε καὶ ἀσεβὲς ἐπὶ μιᾶς τῶν τῆς θεότητος εἰπεῖν ὑποστάσεων. Καὶ τοῦτο δὲ φαίημεν, ὡς τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐκφαντορικὸν ὄντα τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων ἄτοπον μιᾶ τῶν αὐτῶν ὑποστάσεων ἀνατιθέναι. Εἰ μὲν γὰρ τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας εἴη σημαντικός, ἐλέγετο ἂν ἔφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων· σημαντικὸν δὲ ὄντα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν ὑποστάσεων οὐκ εὐκαιρὸν ἐπὶ μιᾶς αὐτὸν λέγειν, ἵνα μὴ ἐννάγιον τὴν ἀγίαν τριάδα ἀποφηνώμεθα. Ὁ γὰρ τρεῖς ἀριθμὸς ἔφ' ἑαυτὸν πολυπλασιαζόμενος τὸν ἐννέα ἀπογεννᾷ ἀριθμὸν πέφυκεν.

5 Εἴπομεν, ὡς ὁ δύο κεκτημένος ὀνόματα διώνυμος λέγεται, καὶ τριώνυμος ἐστὶν ὁ τρία ἔχων ὀνόματα καὶ οὔτε πλείονα οὔτε ἐλάττω. Τί οὖν τρίτον μόνον ἅγιος ὁ πατὴρ ἢ ὁ υἱὸς ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ τρισυπόστατος ὁ πατὴρ μόνος ἢ ὁ υἱὸς μόνος ἢ μόνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἴν' ἕκαστος λεχθείη τρισάγιος; Μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις ἀπείρω. Ἡ δὲ ἀγία θεότης ὡς τρεῖς μόνες ὑποστάσεις ἔχουσα ἀγίας εἰκότως ἂν ῥηθείη τρισάγιος. Ὡστε οὐκ ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων χρὴ λέγειν τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐνδεικτικὸν ὑπάρχοντα τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων· ὠρισμένον γὰρ ἀριθμὸν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀορίστου θεότητος εἰ μὴ μονάδα μὲν οὐσίας, τριάδα δὲ ὑποστάσεων. Εἴ τις ἡμᾶς ἔροιτο, ἀνθ' ὅτου βαπτίζοντες τρίτον ποιούμεθα τὴν κατάδυσιν, τί ἂν ἄλλο φαίημεν, ἢ ὅτι καθ' ἐκάστην τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων μίαν κατάδυσιν καὶ τρεῖς διὰ τὸ τρισὸν τῶν ὑποστάσεων καὶ οὐ τρεῖς καταδύσεις καθ' ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων ἢ οὕτω γε ἐννέα τὰς καταδύσεις ποιησόμεθα, ὅπερ ἀθέμιτον; Διὸ καθ' ἐκάστην τῶν καταδύσεων τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐπιλέγομεν. Οὕτω καί, ἐὰν ἐρωτώμεθα, τίνος χάριν τρίτον τὸ «ἅγιος» λέγεται καὶ οὐ δις ἢ τετράκις, διὰ τὴν τρισυπόστατον θεότητα ἀληθεύοντες φαίημεν. Πῶς οὖν τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων εἴπομεν; Ψεύστας γὰρ ἑαυτοὺς καὶ παραβάτας τῶν ἡμετέρων συνιστάνομεν λόγων· «ἐκάστη τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων», ὡς φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος, «μοναδικῶς ἐξαγγέλλεται.» Εἷς πατὴρ ὁ πατὴρ καὶ εἷς ἅγιος, ὅτι μία ὑπόστασις· μία τρισάγιος φύσις ἢ θεότης, ὅτι τρεῖς ὑποστάσεις. Οὐ τρισάγιος ὁ πατὴρ, ὅτι μία ὑπόστασις· οὐ τρισάγιος ὁ υἱός, ὅτι μία ὑπόστασις· οὐ τρισάγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι μία ὑπόστασις. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πανάγιον σύμπας ὁ τῶν θεοφόρων καὶ θεοπνεύστων πατέρων χορὸς ἀεὶ σὺν ἀναπνοῇ πάσῃ ἐξεφώνει. Τρισάγιον δὲ τοῦτο οὕτω καὶ νῦν ἔν τινι λόγῳ τῶν ἱερῶν πατέρων εὐρήκαμεν. Τοῦ κναφέως τοῦτο τὸ λήρημα ἐξ ἀπονοίας ὅτι πλείστης τολμήσαντος γυμνῆ τὸ δὴ λεγόμενον κεφαλῇ, ὃ τῶν ἀκολάστων γυναικῶν μηνύει τὸ ἀναιδές, ὡς σοφωτέρου δῆθεν τῶν σεραφίμ καὶ ὑψηλοτέρου τὴν μύησιν, οἷόν τι ἀφιλοκάλητον ὕφασμα κναφεῦσαι τὸν τρισάγιον ὕμνον. Εἰ γὰρ εἰς τὸν υἱὸν μόνον τὸν τρισάγιον φήσομεν ὕμνον, λέλυται τὸ ἀμφίβολον ἀνευδοιάστως, καὶ ἡμεῖς μαρωνήσωμεν, προσθῶμεν τῷ τρισαγίῳ τὴν σταύρωσιν. Ἀλλὰ μὴ μοι γένοιτο διὰ χειλέων τοῦτο ἀγαγεῖν, ἰλέω τυχόντι θεῷ, θάνατος αἰρετώτερος. Ἄρον ἀπ' ἐμοῦ τὸν

θάνατον τούτον. «Θάνατος ἐν τούτῳ τῷ λέβητι.»

6 Εἰ δέ τις ἔρει· Ὁ πολλῶν λεγόντων ἀκήκοα, ὅτι τίνος ἕνεκα «δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι» λέγοντες ἐπιλέγομεν πολλάκις «τῷ σταυρωθέντι βουλήσει καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι» ἢ τι τοιοῦτότροπον ἕτερον, τὸ δὲ τρισάγιον λέγοντες μὴ ἐπενέγκωμεν τὸ «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς», φήσομεν πρὸς αὐτόν, ὅτι τὰ ἔθη καὶ αἱ παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας κρατεῖτωσαν. «Μὴ μέταιρε» γάρ, φησὶν, «ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου.» Καὶ «πᾶν τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον αἰδέσιμον,» ὁ μέγας Βασίλειος ἀπεφήνατο. Τῇ οὖν ἐκκλησίᾳ ἔθος ἐστὶν ἄνωθεν παραδεδομένον εἰς ῥητοῦ τάξιν λέγεσθαι τὸ «δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι». Ὡσπερ οὖν ῥητὸν λέγοντες ψαλμοῦ τυχόν ἢ ὠδῆς ἐπιλέγομεν πολλάκις τροπάριν μελῶδημα μὴ τῆς τοῦ ῥητοῦ διανοίας ἐχόμενον, οὕτως, ὅταν ἐν ῥητοῦ τάξει εἰς τὸ «δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι» λέγωμεν, ἐπιλέγομεν τροπάριν ἀρμόζον τῷ υἱῷ μόνῳ μὴ ἐχόμενον τῆς διανοίας ἢ τῆς συντάξεως τοῦ «δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι». Καὶ γὰρ τὸ μὲν «δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι» πρὸς δοτικὴν εἴρηται, τὸ δὲ μελῶδημα πολλάκις πρὸς γενικὴν ἢ αἰτιατικὴν ἢ εὐθεῖαν ἢ κλητικὴν. Κάντεῦθεν δῆλον, ὡς οὐ τῆς ἐννοίας ἔχεται τὸ μελῶδημα τοῦ «δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι». Ὅτε δὲ μόνον τὸ «δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι» οὐχ ὡς ἐν ῥητοῦ τάξει φαμέν, οὐδαμῶς τὸν σταυρὸν ἢ τι τῶν ἀφοριστικῶν τῆς τοῦ πατρὸς μόνης ἢ τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ ἀγίου πνεύματος ὑποστάσεως ἐπιλέγομεν. «Ἅγιος ὁ θεὸς» ὁ πατήρ, «ἅγιος ἰσχυρὸς» ὁ υἱὸς ὁ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς σαρκὶ καὶ ἀναστάς, «ἅγιος ἀθάνατος» τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὰς ὑποστάσεις εἰπὼν καὶ ἓνα θεὸν εἶναι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις δεῖξαι βουλόμενος συνάπτω καὶ λέγω· «Ἐλέησον ἡμᾶς», ὡς φησὶν ὁ θεὸς νομοθετῶν τῷ Μωσῇ· «Κύριος, ὁ θεός, κύριος εἷς ἐστὶ», καὶ τὰ σεραφίμ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ». Θεὸς ὁ πατήρ, θεὸς ὁ υἱός, θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' εἷς θεός, ἔφησαν οἱ θεηγόροι πατέρες, καὶ ἅγιος ὁ πατήρ καὶ ἅγιος ὁ υἱὸς καὶ ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' εἷς τὰ τρία ἅγιος, καὶ κύριος καὶ κύριος καὶ κύριος, ἀλλ' εἷς κύριος. Θεὸς δὲ καὶ θεὸς καὶ θεὸς ὁ πατήρ ἢ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεὸς ὁ υἱὸς ἢ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος ἢ κύριος, κύριος, κύριος, ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων οὐδεὶς πῶ τῶν ἐγκρίτων πατέρων ἡμῶν διηγόρευσεν. Ὡσπερ γὰρ τὴν τριάδα ἀδύνατον λέγειν μίαν ὑπόστασιν, οὕτως οὐδεμίαν τῶν ὑποστάσεων τριάδα λέγειν ὅσιον. Οὕτω καὶ ἐπὶ Πρόκλου τοῦ τρισμάκαρος ἐξ ἀποκαλύψεως θείας τὸν τρισάγιον ὕμνησαν ὕμνον «ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς», ὅτε τὸ παιδίον ἐκ μέσης τῆς πληθύος τῶν λιτανευόντων ἠρπάχθαι φασὶ καὶ μεμυῆσθαι τὸν ὕμνον ἐν ἀέρι γενόμενον ἕκ τινος ἀγγελικῆς δυνάμεως καὶ μαρτυρίαν τῆς τοῦ ὕμνου θειότητος γεγενῆσθαι τῆς ἐπαγωγῆς τὴν λώφησιν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ θεῖος βεβακχευμένος πνεύματι τῶν ἐξακοσίων τριάκοντα θειότατος θίασος ὕμνησε. Καὶ τίς ἢ καινὴ καὶ κενὴ διδαχὴ αὕτη ἢ νῦν κυκῶσα τὸν τοῦ θεοῦ λεῶν καὶ ἀτάκτως διαταράττουσα;

7 Ἄλλ' ἔρει τις αὐθὶς τυχόν· Διὰ τί ὑπόστασιν καὶ ὑπόστασιν καὶ ὑπόστασιν λέγοντες τρεῖς ὑποστάσεις φαμέν, θεὸν δὲ καὶ θεὸν καὶ θεὸν λέγοντες οὐ τρεῖς θεοὺς λέγομεν; Πρὸς ὅπερ ἀποκρινόμεθα, ὅτι τὰ μερικὰ οὐ κοινοποιοῦνται, τὰ δὲ κοινὰ, εἰ καὶ ὑφ' ἐκάστου τῶν μερικῶν μετέχεται, ἀλλ' ἐνιαίως καὶ κοινῶς, καὶ ἐκάστη μὲν ὑπόστασις ἰδιαζόντως θεωρεῖται, οὐκ ἔστιν δὲ αὐτῶν κοινὴ μία ὑπόστασις. Ἡ δὲ θεότης καὶ ὁ ἀγιασμὸς καὶ ἡ κυριότης, εἰ καὶ ὑφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων μετέχεται, ἀλλὰ κοινὴ τῶν τριῶν ἐστὶν ὑποστάσεων μία τυγχάνουσα. Οὐ γὰρ ἄλλη θεότης πατρὸς καὶ ἄλλη υἱοῦ καὶ ἄλλη ἀγίου πνεύματος οὐδὲ ἀγιασμὸς ἢ κυριότης, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὕτη

ὀλικῶς καὶ ἀδιαιρέτως ἐν ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων οὕσα, πᾶσα πατρός, πᾶσα υἱοῦ, πᾶσα ἁγίου πνεύματος, μία πατρός καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Αἱ δὲ ὑποστάσεις οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἑτέρα πατρός, ἑτέρα υἱοῦ, ἑτέρα ἁγίου πνεύματος. Ἐκάστη μὲν οὖν ὑπόστασις καθ' αὐτήν θεὸς καὶ ἅγιος καὶ κύριος λέγεται καὶ εἴ τι τοιοῦτον· ὅτε δὲ συναριθμοῦνται, οὐ τρεῖς θεοὶ ἢ ἅγιοι ἢ κύριοι, ἀλλ' εἷς θεὸς τὰ τρία, εἷς κύριος, εἷς ἅγιος, ὅτι θεὸς καὶ αἱ αὐτοῦ δυνάμεις, λόγος καὶ πνεῦμα, εἷς θεός, εἷς ἅγιος, εἷς κύριος, καὶ οὐ τρεῖς. Ἀλλὰ θεὸς μὲν καὶ θεὸς καὶ θεὸς διὰ τὸ τέλειον τῆς ἐκάστου ὑποστάσεως καὶ ἅγιος καὶ ἅγιος καὶ ἅγιος καὶ κύριος καὶ κύριος καὶ κύριος, οὐ τρεῖς δὲ θεοὶ ἢ ἅγιοι ἢ κύριοι. Διότι ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα δυνάμεις εἰσὶ τοῦ πατρός, δυνάμεις δὲ ἐνυπόστατοι ἀχώριστοι τοῦ πατρός, τοῦ ἐξ οὗ καὶ ἐν ᾧ εἰσι καὶ πρὸς ὃν ὡς αἴτιον ἀναφέρονται· οὔτε γὰρ τόπῳ ἢ βουλήσει ἢ ἐνεργείᾳ ἢ ἰσχύϊ ἢ ἐξουσίᾳ χωρίζονται ἢ τινι τῶν ὅσα ἐπὶ θεοῦ λέγεται, εἰ μὴ μόνον ταῖς ὑποστάσεσι καὶ τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδιώμασιν. Ἡμεῖς γὰρ γεννώμενοι τεμνόμεθα διαμπαῆξ τῶν πατέρων καὶ χωριζόμεθα, καὶ τοῦτο δηλῶν ἔφη ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Ἀφιέντες καὶ ἀφιέμενοι.» Οὐ γὰρ δυνάμεις τοῦ πατρός ὁ υἱὸς ἐφ' ἡμῶν καθέστηκεν οὐδὲ λόγος ἢ σοφία, ἐπὶ δὲ θεοῦ τὰ δύο συντρέχουσι, τὸ καὶ δυνάμεις εἶναι τοῦ πατρός τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, ὡς λόγον νοῦ καὶ πνεῦμα, καὶ ὑποστάσεις τελείας, ὅπερ πρόπον μόνῳ τῷ ὑπερουσίῳ θεῷ. Ἡμεῖς δὲ καὶ γνώμη τεμνόμεθα καὶ δυνάμει καὶ τόπῳ. Διὸ καὶ ἄνθρωποι, οὐκ ἄνθρωπος ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα λεγόμεθα· ἐπὶ δὲ θεοῦ οὐχ οὕτως, καθὼς προειρήκαμεν. Ἀλλὰ γε δὴ καί, ἄς προφέρουσι χρήσεις, ἐπισκεψόμεθα καὶ τὴν ἀκριβῆ τούτων ἐξέτασιν ποιησόμεθα. Πατρικαὶ γὰρ αὗται, καὶ οὐδαμῶς ἀντεροῦμεν. Ἀλλὰ χρὴ συμφώνους καὶ μὴ ἀλλήλους, οὐδὲν δὲ ἔλαττον ἑαυτοῖς ἀντιλόγους καὶ μαχομένους ἀποδεικνύειν τοὺς ἁγίους πατέρας καὶ διδασκάλους, ὧν τὸ περὶ πίστεως φρόνημα ἐνιαῖον καὶ ἀπαράλλακτον ἔδειξεν ἢ μία τοῦ πνεύματος δυνάμεις τε καὶ ἔλλαμψις.

8 Ὁ μὲν οὖν ἐν μακαρία τῇ λήξει Ἀθανάσιος ὁ θεσπέσιος ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως καὶ τριάδος λόγῳ τάδε φησὶ· Θεὸς οὖν ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἡμεῖς φαμεν, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος. Ἀλλ' οὐ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεὸς ὁ εἷς τῆς τριάδος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς ἅγιος, ἀλλ' οὐχ ἅγιος καὶ ἅγιος καὶ ἅγιος, οὐδὲ τρεῖς μόνον ἅγιος, ἀλλ' ἀορίστως καὶ ἀπειράκις ἅγιος καὶ ὑπεράγιος. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· «Εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος.» Ἦν γὰρ αὐτὸν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ θεϊκῇ καὶ ἐνδόξῳ μορφῇ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὅτε τὰ χερουβὶμ ἐδοξολογούν αὐτὸν λέγοντα· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ», καὶ μετὰ ταῦτα ὄρα αὐτὸν «μορφὴν δούλου λαβόντα» καὶ «ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενον». Ταῦτα προφέρουσιν, ἃ καὶ ἡμεῖς ἀσπαζόμεθα. Ἀλλ' εἰπάτωσαν· Μόνον εἶδε τὸν υἱὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ἢ τῷ πατρὶ συνεδρεύοντα; Μόνον δοξολογούμενον ἢ σὺν πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι; Εἰ μὲν οὖν μόνον, νειμάτωσαν τῷ υἱῷ μόνῳ καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον. Εἰ δὲ σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, ἐπιγνώτωσαν τῆς τριάδος εἶναι ἀχώριστον τὸν ἐμφαντικὸν τῶν τριῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς μιᾶς οὐσίας καὶ κυριότητος αἶνον. «Ἄγιος γάρ, ἅγιος, ἅγιος,» ὕμνου τὰ σεραφίμ καὶ τῇ τριάδι τὸν ὕμνον προσάγοντα ὕμνουσιν τὸν υἱόν· εἷς γὰρ τῆς τριάδος ὁ υἱός. Οἱ δὲ τῷ υἱῷ μόνῳ τὸν τρισάγιον ἀνατιθέντες ὕμνον ἀμέτοχον τοῦ ὕμνου τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τιθέασιν. Τὰ μὲν γὰρ κοινὰ συμπεριλαμβάνει τὰ μερικά, τὰ δὲ μερικά τὰ καθόλου οὐκέτι. Ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπον εἰπὼν πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατὰ μέρος ἐσήμανεν, ὁ δὲ Πέτρον εἰπὼν αὐτὸν μόνον ὑπέφηεν, ἀφείδεις τὰς λοιπὰς ὑποστάσεις τῆς ἀνθρωπότητος.

9 Πάλιν προβάλλονται τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν θεοτόκον

λόγου· Ἡ μακαρία ἐν γυναιξίν ἢ τὸν λόγον ἐκ σοῦ σαρκωθέντα τεκοῦσα, λόγον τὸν τοῦ πατρὸς υἱόν, λόγον τὸν προαιώνιον θεόν, λόγον τὸν ἀναρχον καὶ ἀίδιον, λόγον τὸν ὁμοούσιον τῆς ἀχωρίστου τριάδος, λόγον τὸν σὺν πατρὶ καὶ ἀγίῳ πνεύματι προσκυνούμενον, λόγον τὸν σύνθρονον τοῦ πατρὸς, λόγον τὸν ἐπὶ τῶν χερουβὶμ καθήμενον, λόγον, ὃν τὰ τετράμορφα ζῶα δοξολογοῦσι λέγοντα· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ.» Εἰ μὲν ἕτερα ἢ δόξα αὐτοῦ παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς, αὐτοῦ μόνου καὶ τὸν ὕμνον φήσομεν. Εἰ δὲ μία ἢ δοξολογία καὶ κοινὴ τῆς ἁγίας τριάδος, εἷς καὶ κοινὸς καὶ ὁ ὕμνος. «Ἄγιος γάρ, ἅγιος, ἅγιος» λέγοντα δοξολογοῦσι τὸν υἱόν, ἀλλ' οὐ τὸν υἱὸν μόνον, ἀλλ' ὡς ἓνα τῆς ἁγίας τριάδος, μέσον πατρὸς τε καὶ πνεύματος.

10 Εἶτα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν εὐλογημένον, οὗ ἡ ἀρχή· Ἐκ θαυμάτων εἰς θαύματα· Σήμερον ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ἐπὶ γῆς προφητικῶς δοξάζεται καὶ κοινωνοὺς τῆς ἐπουρανίου εὐωχίας τοὺς γηγενεῖς ἀναδείκνυσιν, ἵνα δείξη, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ κύριος ἀμφοτέρων ὡς ἐκατέρωθεν συμφώνως ἀνυμνούμενος. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνω τὴν ἐπὶ γῆς σωτηρίαν καταμηνύοντες ἔψαλλον· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ», οἱ δὲ κάτω τῇ ἐπουρανίῳ εὐφροσύνη συμπανηγυρίζοντες ἐκραύγαζον· «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις», «ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ.» Καὶ τίς εἶποι εὐφρονῶν τὸ υἱὸν Δαυὶδ κεχωρίσθαι τῆς τρισαγίου ὑμνολογίας; Εἷς γὰρ τῆς ἁγίας τριάδος συνδοξολογεῖται πατρὶ καὶ πνεύματι, ἀλλ' οὐ τὸ τρισάγιον εἰς αὐτὸν μόνον ἀναφέρεται. Οὐ γὰρ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος» λέγοντα τὰ σεραφὶμ μόνον τὸν πατέρα ἢ μόνον τὸν υἱὸν ἢ μόνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσήμανεν, ἀλλὰ τὴν τρισυπόστατον θεότητα ὡς μίαν τρισάγιον κυριότητα. Ὁ αὐτὸς τοίνυν ἄνω μετὰ πατρὸς καὶ πνεύματος ἐδοξολογεῖτο τῶν σεραφὶμ αὐτὸν οὐ μόνον, ἀλλὰ σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι ὑμνούντων καὶ βοώντων· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος.» Αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνυμνεῖτω· «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις», «ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ», μονονουχὶ διὰ τοῦ ὕμνου μία τῶν τῆς θεότητος ὑψίστων, εἰ καὶ υἱὸς Δαυὶδ ἐχρημάτισεν, ἀποδεικνύμενος ὑποστάσεων.

11 Εἰ δὲ καὶ λέγοι ὁ θεοφόρος πατήρ, ὅτι «οἱ μὲν ἄνω τὴν ἐπὶ γῆς σωτηρίαν καταμηνύοντες ἔψαλλον», λίαν ἄριστα καὶ ἐνθεαστικώτατά φησιν. Ἴσμεν γάρ, ὡς αἰ μὲν τῆς θείας δόξης πεπλήρωτο ὁ οὐρανὸς τε καὶ ἡ γῆ. Πάντα γὰρ τὰ ἔργα κυρίου εὐλογεῖ τὸν κύριον καὶ διηγεῖται τὴν δόξαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπεὶ ἐν οὐρανοῖς μὲν οἱ ἄγγελοι τὴν τοῦ ὄντος θεοῦ ἐπεγίνωσκον δόξαν, ἐξώκειλε δὲ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἢ τῆς γῆς εἰληχυῖα τὴν οἴκησιν, καὶ ἠλλάξατο τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων, πεπληρωσθαί φησιν ὁ θεοφόρος ἀνὴρ τὴν γῆν κατ' ἐπίγνωσιν τῶν τὴν γῆν κατοικούντων θείας δόξης, ὅπερ καὶ οὐκ ἄλλο-τοῖς ἐπὶ γῆς σωτηρία γεγένηται. Ἡ δὲ θεία δόξα δῆλον, ὡς πατὸς ἐστὶν καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀψευδὴς ἔφησε κύριος πρὸς τὸν πατέρα· «Πάτερ, τὸ ἔργον, ὃ ἔδωκάς μοι, ἐπλήρωσα· ἐφανερώσά σου τὸ ὄνομα,» καὶ πάλιν· «Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν.» Οὕτως, ὡσπερ ἡ φύσις, οὕτω καὶ ἡ δόξα κοινὴ τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων.

12 Ἔτι τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἀπὸ ἕκτου λόγου τοῦ περὶ τῆς ἁγίας τριάδος, οὗ ἡ ἀρχή· Ἰσότητος μὲν οὖν· Ἡσαΐας μὲν οὖν ὁ θεσπέσιος οὐκ ἐν μείονι δόξη τεθεᾶσθαί φησι τὸν υἱόν. «Εἶδον» γάρ, ἔφη, «τὸν κύριον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ σεραφὶμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ταῖς μὲν δυσὶ

κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον καὶ ταῖς δυοὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας καὶ ταῖς δυοῖν ἐπέταντο, καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον», τὸν ἐν τριττῇ μὲν ἀρχῇ, καταλήγοντα δὲ εἰς ἐνάδα καὶ εἰς κυριότητα μίαν ἀγιασμόν. Ἴδου τρανωῶς ἔφη, ὅτι «τὸν κύριον σαβαώθ» ὑμνοῦντα, ὅς ἐστιν εἷς θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν δοξαζόμενος, ἔλεγον τὸν ὕμνον, «τὸν ἐν τριττῇ μὲν ἀρχῇ», τουτέστι τὸν ἐν ἀρχῇ μὲν τριττὸν ὕμνον τῶν τριῶν ὑποστάσεων, «καταλήγοντα δὲ εἰς ἐνάδα καὶ εἰς κυριότητα μίαν ἀγιασμόν», τουτέστιν, ὅτι ἐνὰς οὐσίας καὶ μία κυριότης τῷ τρισῶ ἀγιασμῶ δηλουμένη ἢ τριττὸς τῶν ὑποστάσεων ἐστιν. Ὡστε τὸ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος» τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐστὶν ἐνδεικτικόν, οὐ μιᾶς, τὸ δὲ «κύριος σαβαώθ» τῆς μιᾶς θεότητος καὶ κυριότητος ἐμφαντικόν.

13 Ἔτι τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἀπὸ ἐνάτου λόγου περὶ τῆς ἐν πνεύματι προσκυνήσεως· Τὸ δὲ τῶν ἀνωτάτω δυνάμεων οἰονεῖ πως ἐντενές τε καὶ ἀκόρεστον εἰς θεοπτίαν ὑποφαίνειν ἔοικεν τὸ βλέπειν ἀεὶ τὰ χερουβὶμ ἐπὶ τὸ ἰλαστήριον ἐν τῷ τοιῶδε σχήματι. Γράφει δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγων· «Εἶδον τὸν κύριον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπρημένου, καὶ σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ», καὶ ἔξ μὲν ἐκάστῳ πτέρυγας ἐκπεφυκέναι φησί, καλύπτειν δὲ αὐτὰς ταῖς μὲν δυοῖν τοὺς πόδας, ταῖς δὲ δυοῖν τὰ πρόσωπα, πετᾶσθαι δὲ ταῖς ἐτέραις. Καὶ μετὰ βραχεῖα· Τὸ ἰλαστήριον ἄρα Χριστός, ὅς καὶ ἐν σαρκὶ πεφηνῶς οὐδὲν ἡττόν ἐστι θεὸς καὶ κύριος φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ, περιεστῶσας ἐν κύκλῳ δουλοπρεπῶς, καὶ αὐτὸς ἔχων τὰς ἀνωτάτω δυνάμεις. Εἴ γε μὴ πεπήρωταί τις τὰς τοῦ νοῦ αἰσθήσεις, εἰδέναι ἔχοι τὸ «καὶ αὐτὸς» ἐνδεικτικὸν ὑπάρχειν τοῦ μὴ μόνον αὐτὸν ἔχειν κύκλῳ τὰς δυνάμεις ἀδούσας μηδὲ μόνῳ ἀναπέμπεσθαι τὸν τρισάγιον ὕμνον. Τὸ γὰρ λέγειν «καὶ αὐτὸς» διὰ τοῦ «καὶ» συνδέσμου δηλοῖ, ὡς καὶ ὁ πατήρ καὶ τὸ πνεῦμα· τὸ γὰρ «καὶ» προσθήκην δηλοῖ συναπτικὸς ὄν σύνδεσμος. Ὁμολογουμένως οὖν τοῦ πατρὸς ἔχοντος κύκλῳ τὰς δυνάμεις ἀδούσας ἔφη, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς σὺν πατρὶ ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις κύκλῳ ἀδούσας. Εἰ δὲ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κύκλῳ ἔχει τὰς δυνάμεις ἀδούσας «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», οὐ προσακτέον τῷ υἱῷ μόνῳ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐμφαντικώτατον ὄντα τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Εἰ μὲν γὰρ ἅπαξ ἢ δις ἢ τετράκις ὕμνησαν τὸ «ἅγιος» τριῶν οὐσῶν τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἐφ' ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων μόνης ἐλέγομεν ἀναφέρεσθαι τὸν ὕμνον· τὰ γὰρ κοινὰ καθ' ἐκάστου τῶν μερικῶν φέρεται. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατάλληλος ὁ τρισάγιος ὕμνος καὶ ἐνδεικτικὸς τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀπρεπὲς τὸ τῶν τριῶν ἐνδεικτικὸν ἐφ' ἐνὸς λέγεσθαι. Εἰ γὰρ ἐφ' ἐνὸς λέγοιτο, οὐ τριῶν ὑποστάσεων ἐνδεικτικόν· εἰ δὲ τριῶν πάντως ἐνδεικτικόν, οὐκ ἐφ' ἐνὸς λεχθήσεται.

14 Ἔτι τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ πρὸς Ἑρμείαν τετάρτου λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· Τὸν δὴ θεὸν ἐκ θεοῦ· Κἂν γοῦν ἐν ἰσότητι τεθέντος τοῖς ἀγγέλοις, ἀνθ' ὅτου δὴ οὖν ὁ μὲν πατρικοῖς ἐναγλαΐζεται θώκοις, καὶ συνεδρεῦει τῷ πατρὶ, οἱ δὲ οἷον παρεστᾶσιν ἐν κύκλῳ τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας οὐκ ἀτιμάζοντες τὸ μέτρον, καὶ ὁ μὲν ἔστι τε καὶ λέγεται κύριος σαβαώθ, οἱ δὲ ταῖς εἰς κυριότητα καταγεραΐρουσιν εὐφημίαις πλήρη τε εἶναι φασὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ; Ἄρα οὐ τὸ πεποιῆσθαι λέγειν τὸν ὦδε τεθαυμασμένον καὶ πρὸς τῶν ἐχόντων λῆξιν εὐκλείας τῆς ἀνωτάτω, οὐ ψυχρᾶς καὶ ἐώλου νόσημα φρενός. Καὶ τίς ἀντερεῖ, μὴ παρεστάναι τῷ υἱῷ τὰ σεραφίμ ἢ μὴ συνευφημεῖσθαι τοῦτον τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι καὶ σὺν πατρὶ καὶ πνεύματι τὸν ὕμνον δέχεσθαι καὶ ἅγιον εἶναι καὶ κύριον σαβαώθ καὶ πλήρη εἶναι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ; Ἄλλ' οὐχ ὁ ταῦτα λέγων μόνῳ τῷ υἱῷ τὸν τρισάγιον

ἀνατίθησιν ὕμνον· ὥσπερ εἴ τις ὕμνήσοι τὴν δωδεκάδα τῶν θείων ἀποστόλων λέγων αὐτὴν δωδεκάχορδον λύραν τοῦ πνεύματος οὐδένα μὲν τῶν ἀποστόλων ἀφήκεν ἀγέραστον–ἕκαστος γὰρ μία χορδὴ τοῦ πνεύματος εἴρηται–, οὐκ εἰς ἕκαστον δὲ μόνον ὁ ὕμνος ἀναφέρεται–οὐ γὰρ ὁ Πέτρος μόνος δωδεκάχορδος λύρα τοῦ πνεύματος οὐδὲ μὴν Ἀνδρέας, ἀλλ' ἡ δωδεκάς ἅπασα, κὰν τις ὕμνων τὸν Πέτρον τυχὸν ἐρεῖ μὲν τὸν ὕμνον, ἀλλ' οὐκ αὐτὸν μόνον ὁ ὕμνος αἰνίξοιτο, ἀλλὰ συνυμνήσοι σὺν αὐτῷ ἅπαντα τὸν τῶν ἀποστόλων χορὸν· εἰ δέ γε εἴποι· Ἡ τῶν ἀποστόλων δωδεκάχορδος λύρα ὁ ἐκ Βηθσαϊδᾶ Ἰωνᾶ υἱὸς ὁ ἐν Ῥώμῃ μαρτυρήσας ἐπὶ Νέρωνος, ψεύστην ἑαυτὸν ἀποδείξειεν–, οὕτως, εἴ τις εἴποι· Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, βλάσφημος ἀποφανθήσεται, ὁμοίως καὶ ὁ φάσκων· Τρισάγιος ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς.

15 Ἔτι τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου ἀπὸ τοῦ πέμπτου λόγου τοῦ πρὸς Ἑρμεῖαν, οὗ ἡ ἀρχὴ· Εἶεν ἐκ παντὸς ἡμῖν· Καὶ μὴ ἐν κύκλῳ τὸν ὑπερφυᾶ τε καὶ ἐπηρμένον περιστάσι θρόνον δοξολογοῦντα τὰ σεραφίμ ἁγίον τε αὐτὸν καὶ μὴν ὅτι καὶ κύριον τῶν δυνάμεων ὀνομάζοντα πλήρη τε εἶναι λέγοντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὁ δὲ δὴ κατάρχων ἐν ἴσῳ τῶν ὄλων ἰσόχειρ τε καὶ ἰσοσθενὴς τῷ πατρὶ καὶ οὐ μείον εὐκλεῆς· ἔμπλεα γὰρ τὰ πάντα τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα τῆς προτέρας ἐννοίας ἔχθεσθαί φαμεν ἀληθῆ λέγοντες.

16 Ἔτι τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ προγεγραμμένου λόγου· Ἄλλ' εἶπερ ἦν ἀκλεῆς καὶ τοῦ προσκυνεῖσθαι μακράν, τί μαθόντα τὰ σεραφίμ ἐν τῷ τῆς θεότητος θῶκῳ καθιζάνοντα τὸν υἱὸν κύκλῳ περιστάσιν ὕμνοις καὶ δοξολογίαις καταγεραίροντα, καὶ κύριον σαβαώθ ὀνομάζοντα πλήρη τε εἶναι λέγοντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ; Ἴσμεν ταῦτα καὶ ἡμεῖς καὶ σύμφαμεν, ἀλλ' οὐ ταῦτα τὸν υἱὸν τρισάγιον νομοθετεῖ.

17 Τοῦ μακαρίου Πρόκλου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν θεοτόκον· Ἐπὶ σταυροῦ ἐπήγνυτο καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ἐν οὐρανοῖς οὐκ ἐγυμνοῦτο, ἐν τάφῳ κατεκλείετο καὶ τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινεν ὡσεὶ δέρριν, ἐν νεκροῖς ἐλογίζετο καὶ τὸν ἄδην ἐσκύλευσε, κάτω πλάνος ἐσυκοφαντεῖτο καὶ ἄνω «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος» ἐδοξολογεῖτο. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ἐν μιᾷ καὶ ἐν δυοῖ καὶ πλείοσι παλαιαῖς βίβλοις ἅπαξ τὸ ἅγιος ἀνέγγων τὸν ἱερώτατον Πρόκλον λέγοντα. Εἰ δὲ καὶ τρις αὐτὸν φάναι τὸ ἅγιος δώσομεν, τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται τοῖς προγεγραμμένοις, ὅτιπερ ὡς εἰς τῆς ἁγίας τριάδος συνδοξολογεῖται πατρὶ καὶ πνεύματι τῶν σεραφίμ βοώντων· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ.»

18 Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πρόκλου ἐκ τοῦ ἐγκωμίου τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν θεοτόκον, οὗ ἡ ἀρχὴ· Πᾶσαι μὲν αἱ μαρτυρίαι καὶ πανηγύρεις· Οὐδὲν τοίνυν ἐν βίῳ οἷον ἡ θεοτόκος Μαρία. Περίελθε, ὦ ἄνθρωπε, πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ λογισμῷ καὶ βλέπε, εἰ ἔστιν ἴσον ἢ μείζον τῆς ἁγίας θεοτόκου. Περινόστησον τὴν γῆν, περίβλεψαι τὴν θάλασσαν, πολυπραγμόνησον τὸν ἀέρα, τοὺς οὐρανοὺς τῇ διανοίᾳ ἐρεῦνησον, τὰς ἀοράτους πάσας δυνάμεις ἐνθυμήθητι καὶ βλέπε, εἰ ἔστιν τοιοῦτον θαῦμα ἐν πάσῃ τῇ κτίσει. Οὐρανοὶ μὲν γὰρ δόξαν διηγούνται θεοῦ, ἄγγελοι λειτουργοῦσι μετὰ φόβου, ἀρχάγγελοι προσκυνοῦσι μετὰ τρόμου, τὰ χερουβὶμ μὴ φέροντα φρίττει, τὰ σεραφίμ οὐ πλησιάζουσι περιπτάμενα καὶ κεκραγότα τρόμῳ· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος· πλήρης ἡ γῆ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ.» Καὶ τοῦτο δῆλον, ὡς τῆς τῶν προτέρων ἐννοίας ἤρηται, ἀλλ' ἀκουέτωσαν οἱ ταῦτα προφέροντες καὶ ἐπιγινωσκέτωσαν. Πέπεισμαι δέ, ὡς ἐπιγνώσονται καὶ τὴν περὶ τούτων φωτισθήσονται πληροφορίαν, εἶπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς.

19 Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ περὶ σαρκώσεως καὶ τριάδος λόγου, οὗ ἡ ἀρχή·

Οί κακοτέχνως· Καί ὅτε δοξολογοῦσι τὰ σεραφίμ λέγοντα τρίτον τὸ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ», πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δοξολογοῦσι.

20 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· Πῶς εἶποι τὰ σεραφίμ· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος», μὴ διδαχθέντα παρὰ τοῦ πνεύματος, ποσάκις ἐστὶν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφέρειν; Ἀπήλλαξεν ἡμᾶς ὁ πατὴρ λογολεσχίας ἀριδῆλως εἰπών, «ποσάκις ἐστὶν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφέρειν». Οὐ γὰρ εὐσεβὲς δις ἢ τετράκις, ἀλλὰ τρίς καὶ ἅπαξ· τρίς μὲν τὸ «ἅγιος» διὰ τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων, ἅπαξ δὲ τὸ «κύριος» διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς οὐσίας καὶ τὴν μοναρχίαν. Εἰ γὰρ εἰς τὸν υἱὸν μόνον, διὰ τί μὴ ἅπαξ τὸ «ἅγιος» καὶ ἅπαξ τὸ «κύριος», διὰ τί μὴ δις ἢ τετράκις; Οὐ γὰρ ὁ τρίς ἀριθμὸς τῆ μιᾶ ἀφιέρωται ὑποστάσει ἢ πλεόν τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ὠκείωται.

21 Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ τετάρτου λόγου τοῦ κατ' Εὐνομίου, οὗ ἡ ἀρχή· Εἰ φύσει θεὸς ὁ υἱός· Ὅτι οὔτε ὀπτασία οὔτε χρησιμωδία κεχωρισμένως πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἡσαΐας ὁ προφήτης· «Εἶδον», ἔφη, «κύριον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Καὶ σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλω αὐτοῦ, ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνί.» Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· «Καὶ εἶπε κύριος πρὸς με· Πορεύου καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῆ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου», καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅσον μὲν οὖν κατὰ ταύτην τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ προφητικοῦ γράμματος, ὁ ἐπὶ πάντων ἐστὶν πατὴρ ὁ ὀφθεις καὶ χρησιμοδοτήσας τῷ προφήτῃ. Ὁ μέντοι τῆς βροντῆς υἱὸς ἐξαΐσια φθεγξάμενος καὶ βροντῆς εἰρηκῶς φοβερώτερα, οὗ ἴδιον οὐχὶ τὸ «οὐκ ἦν», ἀλλὰ τὸ «ἦν ὁ λόγος», τὸν υἱὸν ἔφη τὸν ὀφθέντα καὶ χρησιμοδοτήσαντα τῷ προφήτῃ. Λέγει γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι· «Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύειν εἰς τὸν Ἰησοῦν, διότι εἶπεν Ἡσαΐας περὶ αὐτῶν· Τετύφλωνται αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ πεπώρωται ἡ καρδία, ὅπως μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ συνῶσι τῇ καρδίᾳ καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. Ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ.» Ὁ δὲ Παῦλος τοῦ πνεύματος ἀπεφήνατο τὴν ὀπτασίαν καὶ τὴν χρησιμωδίαν εἶναι λέγων· «Καλῶς ἔφη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· Ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου.» Ὁ προφήτης τοῦ πατρὸς εἰσηγεῖται τὸ πρόσωπον τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις πεπιστευμένου, ὁ εὐαγγελιστῆς τοῦ υἱοῦ, ὁ Παῦλος τοῦ πνεύματος, ἕνα κύριον σαβαώθ τὸν ὀφθέντα κοινῶς ὀνομάζοντες. Διήρηται αὐτοῖς ὁ περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγος ἀδιαιρέτου μένοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ περὶ ἑνὸς θεοῦ φρονήματος. Διήρηται γὰρ ἀδιαιρέτως ὁ περὶ τῆς ὑποστάσεως τρόπος καὶ λόγος. Διὸ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος» τριαδικῶς διὰ τὸ τρισσὸν τῶν ὑποστάσεων, «κύριος» δὲ ἅπαξ διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς θεότητος.

22 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γενέθλια· Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, λέγω πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χεομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν, οὔτε ἐντὸς τούτων ὀριζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεότητος κατακριθῶμεν ἢ διὰ τὴν μοναρχίαν ἰουδαίζοντες ἢ διὰ τὴν ἀφθονίαν ἐλληνίζοντες· τὸ γὰρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὅμοιον, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις εὐρίσκηται. Οὕτω μὲν οὖν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ καὶ τοῖς σεραφίμ συγκαλύπτεται καὶ δοξάζεται τρισὶν ἁγιασμοῖς, εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ θεότητα, ὃ καὶ ἄλλω τινὶ τῶν πρὸ ἡμῶν πεφιλοσόφηται, κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα.

23 Καὶ ὁ ἅγιος δὲ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐν τῷ περὶ τοῦ πνεύματος λόγῳ πρὸς

Ἑρμείαν, οὐ ἢ ἀρχή· Πόνων ἀγαθῶν· Τί δέ, οὐχὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς τοῦ θεοῦ λόγους πνεύματος εἶναί φησιν ἢ γραφή; Ἡσαΐας μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος τὴν ἐξαΐσιον ἡμᾶς καὶ φρικωδεστάτην ἐκείνην θεοπτίαν ἀφηγοῦμενος· «Εἶδον», φησίν, «τὸν κύριον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου», καὶ τὰ διὰ μέσου τούτοις ἐπενεγκῶν· «Ἦκουσα», φησίν, «κυρίου σαβαώθ λέγοντος· Τίνα ἀποστείλω καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; Καὶ εἶπα· Ἴδου ἐγώ, ἀπόστειλόν με. Καὶ εἶπε· Πορεύου καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῆ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε.» Ἄλλ' ὁ μὲν θεσπέσιος Ἰωάννης περὶ τοῦ μονογενοῦς φησιν· «Ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας, ἠνίκα εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ». Στέφανός γε μὴν ὁ σοφώτατος Ἰουδαίος ἔφη προσλαλῶν· «Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, ὑμεῖς αἰεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν.» Ἄρα οὐκ ἐναργῆς ἤδη πως, ὡς ἑτερότητι μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἰδικήν, τί μὲν ἐστὶν πατήρ, τί δὲ καὶ υἱός, τί δὲ δὴ καὶ τὸ πνεῦμα, εὖ μάλα διαγιγνώσκεται, συμβάσει γε μὴν τῇ πρὸς ἐνότητα φυσικὴν πάντα δὴ πάντων παρουσία τε καὶ λόγοι καὶ μέθεξις ἐνέργειά τε καὶ δόξα καὶ ὅσα τὴν θεϊαν κατακαλλύνει φύσιν; Τί δέ, οὐχὶ ἄρα γε καὶ ὁ μικρὸν γοῦν δογματικῆς γεγευμένος εἴσεται σαφῶς, ὡς ὁ τρισάγιος ὕμνος «ἐτερότητι μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἰδικήν», ὡς καὶ ὁ θεοφόρος ἔφη πατήρ, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δείκνυσι, «συμβάσει δὲ τῇ πρὸς ἐνότητα φυσικὴν» καὶ μοναρχίαν τὸ «κύριος». Ὁ γὰρ τρις ἀριθμὸς τριῶν ἐστὶ σημαντικός, ἐνὸς δὲ ἢ μονάς. Οὐκοῦν «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος» καὶ τρισάγιος, ὅτι τρεῖς ὑποστάσεις· «κύριος», ὅτι εἷς αἱ τρεῖς ὑποστάσεις θεός. Εἷς δὲ τὰ τρία θεός, ὅτι μία θεότης καὶ πρὸς ἔν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει οὐκ ἐξισταμένων οὔτε μὴν συντιθεμένων ἢ συναλειφομένων τῶν ὑποστάσεων.

24 Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ κατ' Εὐνομίῳ πρώτου λόγου· Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ σεραφίμ, παρ' ὧν ἐναργῶς τὸ τῆς τριάδος ἐκηρύχθη μυστήριον, ὅτε τὴν «ἅγιος» φωνὴν τὸ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐν τῇ τριάδι κάλλος καταπλησσομένα θαυμαστικῶς ἐξεβόησεν. Ἴδου δὴ σαφῶς ἔφη ὁ θεηγόρος πατήρ, διὰ τοῦ τρισαγίου ὕμνου «ἐναργῶς τὸ τῆς τριάδος κεκηρύχθαι μυστήριον» διὰ μὲν τοῦ τρις βεβοῆσθαι τὸ «ἅγιος» τὴν τῶν προσώπων τριάδα, διὰ δὲ τοῦ ἅπαξ κεκράχθαι τὸ «κύριος» τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεώς τε καὶ κυριότητος.

25 Καὶ ὁ ἅγιος δὲ καὶ θαυμαστός Ἐπιφάνιος ὧδέ πῃ φησιν ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ Ἀγκυρωτῷ λόγῳ· Διὰ δὲ τῆς τριττῆς μαρτυρίας λάβωσι πνεῦμα ἅγιον καὶ πληρωθῶσι φανερῶν τῶν φωνῶν τῶν σεραφίμ καὶ χερουβίμ κραζόντων τρίτον τὸ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος»· οὐ γὰρ διὰ δύο φωνῶν ἢ δοξολογία ἐν οὐρανῷ τελεῖται. Οὐδὲ τέταρτον ἐπιφωνοῦσι τὰ αὐτὰ ἅγια καὶ ἀόρατα καὶ πνευματικὰ ζῶα οὐδὲ τέταρτην φωνὴν ἀποδίδωσι τὰ αὐτὰ οὐδὲ μίαν μόνην, ἀλλὰ τρεῖς φωνὰς ἐνικὰς τὸ «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος» καὶ οὐ λέγουσιν ἅγιοι, ἅγιοι, ἅγιοι, ἵνα μὴ τὸ ἐνικὸν πολυώνυμον ἀποφῆνωσι μηδὲ τῶν τριῶν τὸ τρισάριθμον ἀποκρύψωσιν, ἀλλὰ τρις μὲν διδόσιν τὴν ἀγιστείαν, μονοειδῶς δὲ ἐνικῶς ἀποφθέγγονται τὸν λόγον, ἵνα μὴ πολυθεῖαν ὀνομάσωσιν. Ἀπήλαξεν ἡμᾶς ὁ θεοφάντωρ οὗτος πατήρ περὶ τῶν πραγμάτων ἀριδῆλως ἀποφηνάμενος, ὡς οὐ διὰ δύο φωνῶν ἢ δοξολογία ἐν οὐρανῷ τελεῖται οὐδὲ μιᾶς ἢ τετάρτης φωνῆς, ἀλλὰ τριῶν καὶ αὐτῶν ἐνικῶν. Τίνος ἔνεκα; Ὅτι οὐ μιᾶς ὑποστάσεως ἐνδεικτικὸς ὁ ὕμνος, ἀλλὰ τῶν τριῶν. Ὡσπερ οὖν οὐ διὰ δύο φωνῶν ἢ τεττάρων ὁ ὕμνος ἐκτελεῖται, ἀλλὰ διὰ τριῶν διὰ τὸ τρισσὸν τῶν ὑποστάσεων, οὕτω τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐνδεικτικὸς ὧν ὁ τρισάγιος ὕμνος ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων λέγεσθαι χώραν οὐκ ἔχει. Ἀδύνατον οὖν, ὡς ἔφην ἄνωτέρω, ὠρισμένον ἀριθμὸν ἐπὶ θεοῦ λέγειν εἰ μὴ τὸν ἐνικὸν καὶ τὸν τριαδικὸν

διὰ τὸ ἐνικὸν τῆς φύσεως καὶ τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων. Καὶ ὁ μὲν ἐνικὸς ἀριθμὸς κατὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων φέρεται, θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεός, ἀλλ' εἷς θεὸς καὶ οὐ τρεῖς θεοὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ πολυθεΐα νομισθῆ ἢ μοναρχία καὶ διαιρεθῆ ὁ εἷς καὶ ἀδιαίρετος θεὸς τῶν ἑαυτοῦ ἐνυποστάτων δυνάμεων. Θεὸς γὰρ καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ τὸ πνεῦμα εἷς θεός, εἰ καὶ ἕκαστον τελεία ὑπόστασις διὰ τὸ ὑπερφυῆς τῆς θεότητος. Ὁ δὲ τριαδικὸς ἀριθμὸς κατὰ μιᾶς ὑποστάσεως οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ τρισυπόστατος ἐκάστη ὑπόστασις, ἵνα διὰ τοῦ τρισσοῦ ἀριθμοῦ τὸ τρισυπόστατον δειχθῆ ἐκάστης ὑποστάσεως. Ἄπαγε, ἄπαγε. Οὐκ εὐσεβοῦς λογισμοῦ ταῦτα, ἀλλ' ἕξω νοῦ τοῦ καθήκοντος.

26 Ταῦτα, ὦ πάτερ θειότατε, στύλε καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας, πᾶσι τοῖς πατράσι καὶ ἀδελφοῖς καὶ παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας πληρώματι ἀναγνωσθῆναι ἐκλιπαροῦμεν, καὶ λόγῳ ἐπεικειᾶς παρακληθῆναι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν κύριον ἀββᾶν Ἀναστάσιον, τὸν κλεινὸν καθηγεμόνα τῆς εὐαγοῦς μονῆς τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου, παύσασθαι μὲν τῆς τοιαύτης ἐνστάσεως, σὺν ἡμῖν δὲ τοῖς θεολήπτοις πατράσι κατ' ἴχνος ἀκολουθοῦντα· «Ἅγιος», λέγειν, «ὁ θεός» καὶ πατὴρ, «ἅγιος ἰσχυρὸς» ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς σαρκὶ δι' ἡμᾶς, «ἅγιος ἀθάνατος» τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ εἷς κύριος σαβῶθ, «ἐλέησον ἡμᾶς», καὶ μήτε ἡμῶν κατηγορεῖν μήτε τοῦ τρισμάκαρος Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου ὡς πεπεισμένων ἐπὶ μιᾶς τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων λέγειν τὸν τρισάγιον ὕμνον. Πᾶς γάρ, ὅστις οὕτω φρονεῖ ἢ λέγει, κοινωνός ἐστι τῆς τοῦ κναφέως τοῦ βαναύσου σκαιότητος. Τίς γὰρ οἶδε τοῦ μακαριωτάτου Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου νόημα ἐμοῦ πλέον; Οὐδεὶς. Ὅς, ἵνα τάληθές εἶπω, οὐκ ἀνέπνευσε πνοὴν δογματικὴν πώποτε, ἦν ἐμοὶ ὡς μαθητῆ οὐκ ἀνέθετο. Τί μὴ ζῶντος καὶ φθεγγομένου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς ταῦτα περὶ αὐτοῦ λέλεκτο; Οὐκ ἔστι ταῦτα ἀλλ' ἢ σκήψεις τινὲς πλεῖστον ὅτι τὸ βέβαιον οὐκ ἔχουσαι. Μὴ δυσφημείτωσαν τὸν ζηλωτὴν καὶ πῦρ ὀρθοδοξίας πνεύσαντα, μόσχον φημί τὸν ἀοίδιμον, τὸν πάσης κενοφωνίας ἐξοριστὴν καὶ ἀναιρέτην, ὡς τῆς θεολογίας τοῖς ἱεροῖς κεκοινωνηκότα πατράσιν, ἀλλὰ τοῦτον τοῦ ζήλου ἀποδεχέσθωσαν καὶ ὡς ἱερὸν καὶ ἀοίδιμον εὐφημείτωσαν. Ὁ θεὸς ὁ τῆς εἰρήνης, πατὴρ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν– αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν–, ἐμπλήσει τὰς καρδίας ἡμῶν πνεύματος ἁγίου εἰς τὸ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα καὶ ἀπελάσει πᾶσαν πονηρὰν ἔνστασιν ἀφ' ἡμῶν εἰρηνοποιῶν τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτήσατο αὐτῷ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ υἱὸς Ἰησοῦς ὁ ὑπέρθεος τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι. Εὐχου ὑπὲρ ἡμῶν, θεοτίμητε, ὡς θεοτίμητος.

27 Προσθετέον δὲ τῷ λόγῳ καὶ τάδε· Ἐν τῇ ἱερᾷ προσκομιδῇ τῆς τελετῆς τῶν θείων μυστηρίων μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν λαὸν τὸν τρισάγιον ὕμνον ὁ ἱερεὺς ὡσπερ ἐρμηνεύων τὸν ὕμνον φησὶν· «Ἅγιος εἶ, βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ πάσης ἀγιωσύνης κύριος καὶ δοτὴρ· ἅγιος καὶ ὁ μονογενὴς σου υἱός, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίησας· ἅγιον δὲ καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, τὸ ἐρευνῶν τὰ πάντα καὶ τὰ βάθη σου τοῦ θεοῦ.» Διὰ τί μὴ λέγει ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶ, βασιλεῦ τῶν αἰώνων, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», ὁ μονογενὴς σου υἱός, ἀλλὰ κοινῶς μὲν τῇ τριάδι «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», καθ' ἐκάστην δὲ τῶν ὑποστάσεων ἅπαξ τὸ ἅγιος; Καὶ ἐν τῇ ὑψώσει δὲ τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας οὐ λέγομεν· Τρεῖς ἅγιος ἢ τρεῖς κύριος, ἀλλ'· «Εἷς ἅγιος, εἷς κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἷς δόξαν θεοῦ πατρὸς σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ὧ ἢ δόξα.»

28 Ἐπειδὴ δὲ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐν ταῖς συνήθεσιν εὐχαῖς τρίτον φαμέν, ἄξιον καὶ περὶ τούτου διαλαβεῖν, ὅτιπερ οὐχ ἅπαξ τῷ πατρὶ καὶ οὐχ ἅπαξ τῷ υἱῷ καὶ οὐχ ἅπαξ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάγομεν, ἀλλὰ κοινῶς τῇ ἁγίᾳ τριάδι τρεῖς

τὸν τρισάγιον ὕμνον προσφέρομεν. Τὰ μὲν γὰρ σεραφίμ ἀεὶ τῷ θεῷ παριστάμενα ἀκαταπαύστως τὴν τρισάγιον προσάγει δοξολογίαν, ἡμεῖς δέ, ἐπειδὴ ἐν ὠρισμέναις ὥραις τεταγμένον τὸν ὕμνον τῷ θεῷ ἀναπέμπομεν, οἰκείως καὶ προσφόρως τὸ τρισάγιον ἐκ τρίτου κοινῶς τῇ τριάδι προσνέμομεν. Καὶ ἐν πᾶσι δὲ τούτου χάριν τὸν τρισάριθμον τῶν λοιπῶν προτιμῶμεν, ὡς τῆς ἀγίας τριάδος ὄντα δηλωτικὸν καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς τὴν πληρότητα καὶ τελειότητα κεκτημένον. Μονὰς γὰρ ἄποσος, δυὰς δὲ ἀρχὴ ἀριθμοῦ, τριάς δὲ ἀριθμὸς τέλειος. Ἄλλ' οὐ διὰ τὸν ἀριθμὸν ἢ θεότης ἐν τριάδι, ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι τὴν θεότητα ἐν τριάδι ὁ τρεῖς ἀριθμὸς τέλειος. Μονὰς γὰρ ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη· ἀρχὴ γὰρ τῶν ὄντων καὶ αἰτία ὁ θεός. Ἐκ τῆς ἀρχῆς οὖν καὶ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας ἔλαβεν ὁ ἀριθμὸς ταύτην τὴν δύναμιν, ὅτι, ὡσπερ ὁ πατὴρ γεννήτωρ υἱοῦ καὶ προβολεὺς πνεύματος, οὕτως καὶ ὁ ἀριθμὸς εἰς δυάδα ἐρχόμενος καὶ καταντῶν μέχρι τριάδος ἴσεται. Διὸ καὶ ὁ ἐνικός ἀριθμὸς ὁ ἕνα σημαίνων, καὶ δυϊκὸς ὁ δύο σημαίνων, καὶ πληθυντικὸς ὁ τρεῖς σημαίνων, καὶ οὐκέτι ἕτερος χαρακτήρ. «Ὁ γὰρ ἄνθρωπος» λέγομεν ἐπὶ ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ «τῷ ἀνθρώπῳ» ἐπὶ δύο καὶ «οἱ ἄνθρωποι» ἐπὶ τριῶν, καὶ ἐπὶ θεοῦ «μία ὑπόστασις» πατρός, «δύο ὑποστάσεις» πατρός καὶ υἱοῦ, «τρεῖς ὑποστάσεις» πατρός καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, ἐπειδὴ ὑποστάσει διαφέρει ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁμοίως καὶ τρεῖς ὑποστατικαὶ ιδιότητες. Ἐν οἷς δὲ οὐ διαφέρει ὑπόστασις ὑποστάσεως, τουτέστιν ἐν τοῖς φυσικοῖς, οὐκ ἔστιν ἐπὶ θεοῦ πληθυντικῶς ἀριθμῆσαι, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστης ὑποστάσεως μοναδικῶς τὰ φυσικὰ εἰπεῖν, καὶ συνάπτοντας δὲ μοναδικῶς πάλιν εἰπεῖν κοινῶς ἐπὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὰ φυσικὰ, καὶ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεός, ἀλλ' εἷς θεὸς καὶ οὐ τρεῖς θεοί, διότι ὁ θεὸς καὶ αἱ αὐτοῦ ἐνυπόστατοι δυνάμεις εἷς θεός· διὰ μὲν τὸ ἴδιαν ἔχειν ἕκαστον ὑπόστασιν ἕκαστον τέλειον θεὸν καθ' αὐτὸ λεγόμενον, ὅτι δὲ συναριθμοῦνται, οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἷς θεός, διὰ τὸ δυνάμεις εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν λόγον καὶ τὸ πνεῦμα. Πατὴρ ὁ πατὴρ καὶ οὐχ υἱός, οὐ γὰρ ἕκ τινος. Υἱὸς ὁ υἱός· ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ καὶ οὐ πατὴρ, ἵνα εἷς ἦ ὁ πατὴρ. Πνεῦμα ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου προϊόν, οὐχ υἱικῶς δέ. Εἰ γὰρ πατὴρ υἱὸς ὁ υἱὸς καὶ υἱὸς τὸ πνεῦμα, ἔξει καὶ ἄλλους υἱοὺς καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον. Εἰ δὲ υἱὸς τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἔξει καὶ τοῦτο υἱὸν κάκεῖνο ἕτερον καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, καὶ ἔσονται θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ καὶ δῆμος θεῶν καὶ οὐχ εἷς θεός· ἡμῖν δὲ εἷς θεός ὁ πατὴρ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Λόγος δὲ ἐνυπόστατον γέννημα, διὸ καὶ υἱός· καὶ πνεῦμα ἐνυπόστατον ἐκπόρευμα καὶ πρόβλημα ἐκ πατρὸς μὲν, υἱοῦ δὲ καὶ οὐκ ἐξ υἱοῦ, ὡς πνεῦμα στόματος θεοῦ λόγου ἐξαγγελτικόν. Πάντως δὲ καὶ τὸ στόμα οὐ μέλος σωματικὸν καὶ τὸ πνεῦμα οὐ πνοὴ λυομένη καὶ διαχεομένη. Ἀλλὰ ταῦτα ἄλλης πραγματείας χρῆζει. Τὸ δὲ νῦν ἔχον διευκρινήσαντες ὄση δύναμις καταπαύσωμεν τὸν λόγον. Οἶδα δέ, ὡς καὶ αὐτοὶ θεοῦ πεπληρωμένοι πνεύματος τὰ λείποντα νόμῳ φιλίας ἀναπληρώσετε ἀδιαλείπτως ἡμῶν ὑπερευχόμενοι.